

FÜZÉR, A REGÉLŐ VÁR

– Elméleti rekonstrukciós kutatás a látvány mögött –

KELEMEN BÁLINT ZOLTÁN

„A 2016-ban készített „Füzér – A regélő vár” című kisfilm kapcsán nyílt először lehetőség a vár összes építési periódusainak számítógépes megjelenítésére. Kutatói alapvetésünk volt, hogy a modellbe a lehető legtöbb logikus,- és a lehető legkevesebb totális hipotézis vagy analógia épüljön be ellentmondás mentesen.”

Kelemen Bálint Zoltán építész, műemlékvédelmi szakmérnök. A tervezés és a műemlékvédelem mellett egyik fő szakterülete az elméleti rekonstrukció. A regélő vár c. kisfilm szakmai előkészítésében vett részt Simon Zoltán és Gál Viktor régészek mellett.

A füzéri vár mára jelentős mértékben kiépült, az eredeti romok – mint legfontosabb történeti információforrások – helyét több száz év után újból épületek vették át. A középkori, kora újkorai épületek kutatása szempontjából így felértékelődtek azok a képi,- rajzi,- írott források és jól dokumentált régészeti kutatások, amelyek az 1992-től kezdődött kiépítések előtti állapotot mutatják.

Az elméleti rekonstrukció alapja a pusztulással fennmaradt, érintetlen rom. Füzér esetén a munka első fázisában ezt, a mindennemű későbbi kiegészítéstől mentes állapotot kellett újra előállítani számítógépes modell formájában, hiszen a ma látható vár óhatatlanul 21. századi funkciókat és részletmegoldásokat is magán hordozó kortárs épület.

Ezt követően kezdődhetett meg a romtöredékek virtuális kiegészítése, az elpusztult részek modellezése. Kutatói alapvetés volt, hogy a modellbe a lehető legtöbb logikus,- és a lehető legkevesebb totális hipotézis vagy analógia épüljön be ellentmondás mentesen.

Az alsó várból biztosan ismertnek a 16. századi várfal nyomvonala, az Árpád-kori fa palánk egy szakasza, a különböző korokból származó kültéri kemencék és épületek (istállók, pincék, darabontház) alaprajza, a várkapu kőkerete, illetve az inventáriumok alapján a 17. századi épületek funkciója és anyaga tekinthető. Az épületek formája a nagyfokú lepusztultság miatt már csak logikus hipotézis és analógiák alapján szerkeszthető, több változat is elképzelhető.

A felső várba vezető egykori lépcső nyomvonala és anyaga ismert. A leírásokban nem említett felvonóra csak a grádics mellett húzódó faragott sziklafelszínből következtethetünk, elméleti rekonstrukciója már csak analógiák és totális hipotézisek alapján kísérlelhető meg.

A felső várból a kőfalak nyomvonalán, anyagán, vakolatfoltokon, számos szétszóródott és néhány „in situ” faragott kőkereten, valamint a helyiségek 17. századi funkcióján és helyén túl ismert sok, a térbeli dimenziók meghatározását segítő magassági adat is (kápolna, Deák ház árnyékszéke, kaputorony, konyha feletti 16. századi gyilokjáró stb. járószintjei, gerendafészkei),

amelyek alapján a hiányzó emeleti helyiségek padlóvonalának a meghatározása nagy pontossággal lehetséges.

Az elpusztult nyílások helyét a várleltárak, a 19. századi romábrázolások, illetve általános szerkesztési szabályok alapján kíséreltük meghatározni.

A legtöbb bizonytalanságot a magasan fekvő objektumok – a tetők, illetve az 1623 után már nem említett „kápolna,- kapu,- és virágoskert felett való torony” – rekonstrukciója hordozza magában.

Alapvető fontosságú volt az egyes periódusok közötti építési tevékenység „típusának” a feltárása, miszerint hozzáépítés (toldás) vagy teljes újjáépítés/átépítés történt-e? E miatt egy bizonytalan objektumot több változatban és nem csak egy periódus kapcsán vizsgáltunk, hanem a vár teljes életeiklusára vetítve igyekeztünk róla képet alkotni.

PERIODIZÁLT ELMÉLETI REKONSTRUKCIÓ

kb. 1200-1400-ig: A fa palánkkal védett alsó vár területén istállók és kemencék álltak, a felső várba vezető fa grádics már ekkor is létezhetett. A felső vár kő várfalból és a dél-nyugati sarokban egy kő palotából állt. A palota előtt ciszterna volt, az udvaron kemencék álltak, de további fa épületek is feltételezhetők a kapu környékén. Az Árpád-kori várfal minimális magassága az északi várfal falmagjánál volt vizsgálható. A fal tetején már ekkor is gyilokjáró futhatott körbe. A palota kapcsán kérdéses, hogy az udvarba beálló épületrész torony volt-e, az tisztán kőből, vagy részben fából épült és mikor bontották vissza? A kőfal viszonylag csekély vastagsága alapján a torony legfeljebb az első emelet fölötti födéméig lehetett kő, a fölött fa felépítmény képzelhető el. A felső vári tetőknél fazsindely fedés képzelhető el. A további régészeti feltárások adhatnak választ arra a kérdésre, hogy

a vár keleti felében – a későbbi „ágyúdomb” helyén – volt-e további torony?

1400-1500: A teljes Árpád-kori palotát visszabontják a pince fölötti födémig. A régi falakon felépül a reprezentatív helyiségeket is tartalmazó új palota, amihez poligonális szentélyű várkápolnát építenek. A palotából számos ablak- és ajtónyílás kőkerete ismert. A ciszterna melletti kutat legkorábban ekkor létesíthették. Az alsó várban a kapuvédő fa torony – amely a későbbi szárazárok területére eshetett – totális hipotézis, feltételezve azt, hogy ezt a várrészt is fejlesztik.

1500-1530: A felső várban felépül az észak-nyugati palotaszárny, a régi kápolna helyén az új késő-gótikus várkápolna, a felvonóhidás kaputorony és a gazdasági épületszárny. Legkorábban ekkor jelenhetett meg az 1623 után elbontott „virágoskert,- és a kapu feletti torony”, illetve a „kápolna feletti torony” is, ha csak ez utóbbi nem az Árpád-kori torony továbbélése volt. A „virágoskert feletti torony” a későbbi virágoskert közelében keresendő. Az alsó várban új kültéri tüzelőhely létesül.

1530-1540: Az alsó várat szárazárokmal és felvonóhíddal megerősített kőfallal építik újjá. A kaputorony felső szintje az öntőerkélyt tartó konzolkövek kialakítása alapján fa felépítményű lehetett. Nem dönthető el egyértelműen, hogy a darabontházhoz csatlakozó istállók egyszerre, vagy több periódusban épültek-e?

A felső várban elkészül a virágoskert és annak tornáca, elkezdődik a felvonóhidás kapuvédő bástya építése Alessandro Vedani tervei szerint. *1540-1560:* A felső vári kapuvédő bástya építése átnyúlhatott erre a korszakra is, végleges magasságát az ekkor felmagasított konyha melletti várfallal együtt nyerhette el. A

gazdasági épületszárny a virágoskert felé újabb traktussal bővül.

Az alsó vár várfalának sarka megrepedt, ezért megerősítésként egy saroktámpillért készítettek.

1560-1623: A felső vár dél-keleti várfala új köpenyezést és lőréseket kap, a nyugati sziklaplatón pedig védőfal épül. Ekkora tehető az észak-nyugati palota reneszánsz ablakainak elhelyezése, a Deákház emeletráépítése és árnyékszék-tornyának építése. Az alsó várban felépül az ú.n. Gerendás-pince és az udvaron egy kő alapozású fa épület.

1623-1676: A felső várban a dél-keleti fal belső oldalán földtöltés készül, a kapuvédő bástya belsejébetömik, a kaputornyot a kápolna- és a virágoskert felett való toronnyal együtt visszabontják. Új kútfelvonó, loggia és zsindelyfe-

dés készül, de valószínűleg a palotaszárnyak tetőszerkezetét is felújították. A virágoskertben ekkor már csak egy eperfa állt, az alsó vári épületek pedig már igen rossz állapotban voltak, amikor a várat a császári katonákból álló városég 1676-ban felgyújtja.

Kutatás, 3D elméleti rekonstrukciós szakmai modell:

Kelemen Bálint Zolán építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök /Közt. Zrt./
Gál Viktor régész /Herman Ottó Múzeum/
Simon Zoltán régész

Kovács István kőrestaurátor

Szakértő: Buzás Gergely régész, művészettörténész /Mátyás Király Múzeum/

Látványtervezés, filmkészítés: Balogh András, Végh Mátyás, Menyhárt Gábor /Pazirik Informatikai Kft.